

PİR SULTAN ABDAL'IN ŞİİRLERİNDE DİRENİŞ VE İSYAN

Resistance and Revolt in the Poetry of Pir Sultan Abdal

Yasemin ÇELİK*

ÖZ

Bu makalede XVI. yüzyıl Anadolu halk şiirinin en güçlü temsilcilerinden biri olan Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş ve isyan teması ele alınmıştır. Çalışmada Pir Sultan Abdal'ın hayatı, inanç dünyası ve sanat anlayışı tarihsel ve kültürel bağlam içinde değerlendirilmiş; şiirlerinde ortaya koyduğu muhalif söylemin bireysel bir başkaldırıdan ziyade Alevi topluluklarının kolektif hafızasını yansıtan bir duruş olduğu ortaya konmuştur. Özellikle Osmanlı-Safevi mücadelesinin yoğunlaştığı bir dönemde yaşayan Pir Sultan Abdal'ın, siyasal otoriteyi temsil eden figürlere karşı geliştirdiği açık ve tavizsiz söylem, şiirleri aracılığıyla incelenmiştir. Çalışmada Hızır Paşa, kadılar ve padişah gibi dönemin iktidar unsurlarının Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde nasıl hedef alındığı; zulüm, adalet, hak ve hakikat kavramlarının hangi söylemsel araçlarla kurulduğu analiz edilmiştir. Makalede ayrıca Pir Sultan Abdal'ın direniş ve isyan anlayışının yalnızca siyasal değil, aynı zamanda inanç temelli ve ahlaki bir karakter taşıdığı vurgulanmıştır. Sonuç olarak Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş ve isyanın, halk şiiri geleneği içinde tarihsel bir bilinç ve toplumsal hafıza oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pir Sultan Abdal, Alevilik, Bektaşilik, direniş, isyan.

ABSTRACT

This article examines the themes of resistance and rebellion in the poetry of Pir Sultan Abdal, one of the most prominent figures of 16th-century Anatolian folk poetry. The study examines Pir Sultan Abdal's life, worldview, and artistic philosophy within their historical and cultural context; it demonstrates that the dissenting discourse expressed in his poetry represents a stance that reflects the collective memory of Alevi communities rather than an individual act of rebellion. The open and uncompromising discourse developed by Pir Sultan Abdal—who lived during a period when the Ottoman-Safavid conflict was at its height—against figures representing political authority has been examined through his poetry. The study analyzes how figures of authority from the period—such as Hızır Pasha, the qadis, and the sultan—were targeted in Pir Sultan Abdal's poems, and examines the discursive tools used to construct the concepts of oppression, justice, rights, and truth. The article also emphasizes that Pir Sultan Abdal's conception of resistance and rebellion is not merely political, but also faith-based and moral in nature. In conclusion, it has been determined that resistance and rebellion in Pir Sultan Abdal's poems have fostered a historical consciousness and social memory within the tradition of folk poetry.

Keywords: Pir Sultan Abdal, Alevilik, Bektaşilik, resistance, rebellion.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Bartın/TÜRKİYE, ysmnsmyclik@gmail.com, ORCID: 0009-0007-5193-2800.

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received Date: 26/02/2026
Kabul Tarihi/Accepted Date: 05/06/2026
Yayınlanma Tarihi/Published Date: 12/06/2026

Atıf/Citation

ÇELİK, Yasemin (2026). "Pir Sultan Abdal'ın Şiirlerinde Direniş ve İsyân", *TÜRKBITİĞ Kültür Araştırmaları Dergisi/TURKBITIG Journal of Cultural Studies*, 6 (1), ss. 40-53.

<http://dx.doi.org/10.29228/turkbitigdergisi.89958>

GİRİŞ

Yüzyıllar içinde şekillenmiş belirli kalıpları ve halkın günlük hayatta konuştuğu Türkçeyi kullanarak toplumun büyük çoğunluğuna seslenen bir edebiyat disiplini olarak tanımlanan “Halk Edebiyatı”, İslamiyet’in kabulünden sonra bazı şekil değişiklikleri ve içerikte zenginleşmelerle yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. İslam kültürünün etkisiyle “Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı” oluşumunu tamamlamış, halk edebiyatının bir kolu olarak terminolojide yerini almıştır (Erol Çalışkan, 2019: 394). Bu edebiyat kolunun içinde yer alan halk şiiri geleneği de yalnızca estetik kaygılarla üretilmiş metinlerden ibaret olmayıp aynı zamanda yaşanan dönemin siyasal, toplumsal ve inanç temelli sorunlarını yansıtan güçlü bir sözlü anlatım alanı olarak da kendini göstermiştir. Özellikle baskı, adaletsizlik ve inanç çatışmalarının yoğun olarak hissedildiği dönemlerde halk şairleri, şiiri bir sanat ürünü olmanın ötesinde, düşünceyi ve muhalefeti dile getiren bir ifade biçimine dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda XVI. yüzyıl Anadolu’su, halk şiirinde direniş ve isyan temalarının belirginleştiği tarihsel bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu yüzyılda yaşayan dönemin şairi Pir Sultan Abdal, şiirlerinde ortaya koyduğu açık ve tavizsiz söylemle halk edebiyatı geleneği içinde özgün bir konuma sahiptir. Bu noktada Pir Sultan Abdal’ın şiirlerini yalnızca bireysel bir söyleyiş olarak değil, aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun ortak hafızasını yansıtan metinler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çerçevede Jan Assmann’ın ortaya koyduğu kültürel bellek kuramı, söz konusu şiirlerin toplumsal bağlamını anlamlandırmada önemli bir kuramsal zemin sunmaktadır. Kültürel bellek kavramı, Jan Assmann tarafından bir toplumun geçmişle kurduğu ilişkiyi açıklayan temel bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Assmann’a göre kültürel bellek, gündelik iletişimle sınırlı ve kısa süreli olan bellekten farklı olarak; yazılı metinler, ritüeller, anıtlar ve gelenekler aracılığıyla kuşaklar boyunca aktarılan kalıcı bir yapıya sahiptir. Bu bellek türü, toplumların kurucu geçmişlerini muhafaza ederken aynı zamanda kolektif kimliğin oluşumunda belirleyici bir rol üstlenir. Dolayısıyla kültürel bellek, yalnızca geçmişin saklandığı bir alan değil, geçmişin yeniden yorumlanarak bugüne taşındığı dinamik bir süreçtir. Bu bağlamda edebiyat, kültürel belleğin aktarımında önemli bir araç olarak işlev görmektedir (Assmann, 2018: 46-60).

Alevi-Bektaşî inanç dünyası içinde yetişen Pir Sultan Abdal, Osmanlı-Safevi mücadelesinin Anadolu’daki yansımalarını ve bu süreçte Alevi toplulukların maruz kaldığı siyasal ve inanç temelli baskıları şiirlerine yansıtmıştır. Şairin şiirlerinde görülen direniş ve isyan, bireysel bir başkaldırıdan ziyade, adalet, inanç ve hakikat ekseninde şekillenen tematik bir söylem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Pir Sultan Abdal’ın şiirlerinde yer alan direniş ve isyan temasını tematik bir inceleme yöntemiyle ele almaktır. Çalışmada şiirler, kronolojik ya da biyografik bir sıraya göre değil; direniş ve isyan temasının farklı görünüşleri esas alınarak sınıflandırılmıştır. Bu çerçevede Pir Sultan Abdal’ın şiirlerinde siyasal otoriteye yöneltelen eleştiriler, Hızır Paşa ve kadı figürleri etrafında şekillenen karşı duruş, inanç temelli isyan anlayışı ve zulme karşı geliştirilen ahlaki söylem gibi başlıklar altında inceleme yapılmıştır. Araştırmada, Cahit Öztelli’nin *Pir Sultan Abdal Bütün Şiirleri* adlı eseri ile Ahmet Özdemir’in

Pir Sultan Abdal adlı çalışmada yer alan şiirler esas alınmıştır. Bu metinler arasından direniş ve isyan teması belirgin olan toplam 6 şiir incelemeye dahil edilmiştir. Şiirlerin seçiminde, temayı açık biçimde yansıtan ve farklı direniş biçimlerini temsil eden örnekler tercih edilmiştir. Çalışmanın kapsamı, Pir Sultan Abdal'a atfedilen tüm şiirleri değil, belirli bir tematik çerçeveye uygun olan metinleri içermektedir. Bu nedenle elde edilen bulgular, seçilen şiirlerle sınırlıdır.

Makalede izlenen bu tematik yaklaşım, Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş ve isyanın yalnızca belirli olaylara ya da kişilere bağlı bir tepki olmadığını; aksine halk şiiri geleneği içinde süreklilik gösteren, kolektif bir bilinç ve tarihsel hafıza oluşturan temel bir yapı taşı olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda şiirler, yalnızca edebî metinler olarak değil, aynı zamanda toplumsal hafızayı taşıyan sözlü belgeler olarak ele alınmıştır.

1. Pir Sultan Abdal'ın Hayatı

Pir Sultan Abdal, Alevi Bektaşî şiir geleneğinin en önemli temsilcilerinden biridir. Onun dünya görüşü, kişiliği ve yaşamıyla ilgili birtakım bilgileri; şiirlerden, onunla ilgili rivayetlerden ve bazı tarihi kayıtlardan edinmek mümkündür. Pir Sultan, içinde yaşadığı toplumun sözcüsü olarak şiirlerinde haksızlıklara, otoriteye ve yaşamın kendisine çatışmacı bir üslupla karşı çıkar. Bunu yaparken öykülerle dolu kökenine sıkı sıkı sarılır (Koçak vd., 2023: 30).

Pir Sultan Abdal'ın hayatına dair bilgiler, büyük ölçüde tarihî belgelerden ziyade halk rivayetleriyle Pir Sultan Abdal mahlasını taşıyan şiirlerden hareketle yapılan değerlendirmelere dayanmaktadır. Bu nedenle onun biyografisi, kesin tarihi verilerden çok, sözlü kültür ürünleri ve edebî metinlerin sunduğu ipuçları üzerinden şekillenmiştir. Araştırmacılar, Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı kabul edilen XVI. yüzyıldaki siyasi, toplumsal ve dini gelişmeleri dikkate alarak şiirlerini bu tarihi bağlam içinde yorumlamaya çalışmışlardır (URL-2).

Yaygın kabule göre Pir Sultan Abdal, XVI. yüzyılın başlarında Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz köyünde doğmuştur. Şiirlerinden hareketle asıl adının Haydar olduğu anlaşılmaktadır. Şair, soyunun Horasan'ın Hoy kasabasına dayandığını ifade etmekte; ailesinin Horasan'dan Hoy'a, oradan da Anadolu'ya göç ederek Sivas yöresine yerleştiğini kabul etmektedir. Bu göç anlatısı, Anadolu Aleviliğinin tarihsel oluşumu içinde Pir Sultan Abdal'ı Horasan erenleri geleneğiyle ilişkilendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Albayrak, 2007: 277-278). Bu durum, Pir Sultan Abdal'ın yalnızca bireysel bir şair olarak değil, aynı zamanda belirli bir inanç ve kültür geleneğinin temsilcisi olarak şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla onun şiirlerinde görülen direniş ve isyan anlayışı, bireysel bir tepkinin ötesinde, tarihsel ve kültürel bir birikimin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Pir Sultan Abdal'ın çocukluk ve gençlik yıllarına dair bilgiler de rivayetlere dayanmaktadır. Halk anlatılarına göre çocukluğunda çobanlık yaptığı, okuma yazma bildiği ve eğitimini daha çok tekke çevresinde aldığı kabul edilmektedir. Şiirlerinde yer alan dini, tasavvufi ve tarihi göndermeler, onun yalnızca sözlü gelenekle sınırlı bir bilgiye sahip

olmadığını; belirli bir eğitim sürecinden geçtiğini düşündürmektedir. Bu durum, bazı araştırmacıların Pir Sultan Abdal'ın ciddi bir medrese ve tekke eğitimi almış olabileceği görüşünü ileri sürmelerine yol açmıştır (Özdemir, 2008: 32). Bu bağlamda, Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde yer alan dini ve tasavvufi unsurların bilinçli bir eğitim sürecinin ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle onun direniş anlayışı, yalnızca duygusal bir tepki değil, inanç ve düşünce temelli bir duruş olarak ortaya çıkmaktadır.

Pir Sultan Abdal'ın inanç dünyası, Alevi-Bektaşî geleneği içinde şekillenmiştir. Alevi yoluna girişinde musahibi Ali Baba'nın önemli bir rol oynadığı, bağlı bulunduğu tekkenin pirinin ise şiirlerinde "pirim" diye andığı Hasan Efendi olduğu kabul edilmektedir. Balım Sultan'dan nasip aldığına ve Hacı Bektaş Veli Dergâhında cemlerde zakirlik yaptığına dair bilgiler, onun Alevi-Bektaşî yolundaki konumunu göstermesi bakımından önemlidir. Kul Himmet ve Kul Hüseyin, Pir Sultan Abdal'ın adı bilinen müritleri arasında yer almaktadır (URL-2). Pir Sultan Abdal'ın bu gelenek içinde yetişmiş olması, şiirlerinde dile getirdiği düşüncelerin bireysel bir söylemin ötesine geçtiğini ortaya koyar. Direniş anlayışı da bu çerçevede yalnızca kişisel bir karşı çıkış değil, inanç temelli ve ortak bir dünya görüşünün ifadesi olarak belirlenir.

Hayatı hakkındaki bilgilerin yanında Pir Sultan Abdal'ın ailesiyle ilgili bilgiler de sınırlıdır. Rivayetlere göre üç oğlu, bir kızı ve bir kız kardeşi bulunmaktadır. Ayrıca Banaz'da Pir Sultan Abdal soyundan geldiği kabul edilen ailelerin varlığını sürdürdüğü, köy halkının bu soya mensup kişilere büyük bir saygı gösterdiği kaydedilmektedir. Bu durum, Pir Sultan Abdal'ın halk belleğinde yalnızca bir şair değil, aynı zamanda kutsal bir şahsiyet olarak algılandığını göstermektedir (URL-2).

Pir Sultan Abdal'ın hayatının en dikkat çekici yönlerinden biri, Osmanlı yönetimiyle yaşadığı çatışmadır. Pir Sultan Abdal'ın XVII. yüzyılın başlarında Kanuni Sultan Süleyman ile Şah Tahmasb dönemlerinde yaşadığı ve idam edildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuca ulaşılmasında, Pir Sultan'ın şiirlerinde yer alan anlam ve ifadelerin, dönemin tarihî olaylarıyla örtüşmesi etkili olmuştur (Gölpınarlı ve Boratav, 2010: 69). Onun yaşadığı dönem, Osmanlı-Safevi mücadelesinin Anadolu'da yoğun bir şekilde hissedildiği bir zaman dilimine karşılık gelmektedir. Pir Sultan Abdal, Safevi hanedanına ve Şah Tahmasb'a duyduğu sempatiyi şiirlerinde açıkça dile getirmiş; Caferi-Alevi inancını savunmaktan geri durmamıştır. Osmanlı Devleti'nin Kızılbaş topluluklara karşı sert politikalar uyguladığı bir dönemde bu tavrını sürdürmesi, onun siyasal otoriteyle karşı karşıya gelmesine neden olmuştur (Albayrak, 2007: 277-278). Bu karşılaşma, Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde görülen direnişin doğrudan tarihsel bir zemine oturduğunu gösterir. Şiirlerinde dile getirdiği karşı çıkış, yalnızca düşünsel bir tavır değil, yaşadığı dönemin siyasal koşullarına verilen açık bir tepki olarak belirlenir.

Pir Sultan'ın yaşadığı dönem, ekonomik sıkıntıların yanı sıra Osmanlı Devleti ve Aleviler arasındaki uyuşmazlıkların oldukça arttığı bir dönemdir. Osmanlı Devleti ve Alevi Türkmenler arasındaki mesafe gün geçtikçe derinleşmiş ve her iki taraf da birbirini "zındık, kâfir, yezit, münkir" gibi etiketlerle ötekileştirmiştir. Bu durum İran-Safevî Devleti'nin işine yaramış ve Türkmenleri kendisine doğru çekmeye başlamıştır. Osmanlı yönetimiyle sık sık

zıtlaşan Alevi zümreler, destekleriyle Safevî şahını önemli bir siyasi figür haline getirerek kurtuluşlarını, yeni düzene karşı özlemlerini onunla özdeşleştirmişlerdir. Alevi zümrelerin yoğun duygularla yaşadıkları bu ortam ve dönem, Pir Sultan'ın ortaya çıkmasına ve sanatının şekillenmesine etki eden en önemli faktördür (Koçak vd., 2023: 89).

Pir Sultan Abdal'ın ölümüyle ilgili bilgiler de kesinlik taşımamaktadır. Yaygın rivayete göre, Safevi yanlısı düşünceleri ve bu doğrultudaki şiirleri sebebiyle Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından tutuklanmış ve bir süre hapsedildikten sonra idam edilmiştir. Halk anlatılarında Hızır Paşa'nın, bir dönem Pir Sultan Abdal'ın müridi olduğu; daha sonra paşa olarak Sivas'a döndüğünde şeyhini astırdığı anlatılmaktadır. Rivayetlerde, Pir Sultan Abdal'a affedilmesi için "şah" kelimesi geçmeyen şiirler söyleme şartı koşulduğu; ancak onun buna rağmen inancından ve düşüncelerinden taviz vermediği vurgulanmaktadır (URL-2). Bu anlatılar, Pir Sultan Abdal'ın düşüncelerini yalnızca söz düzeyinde bırakmadığını, yaşamı pahasına da olsa sürdürdüğünü ortaya koyar. İdam sürecine dair aktarılan bu unsurlar, onun direnişinin geçici bir tepki değil, son ana kadar devam eden kararlı bir duruş olduğunu göstermektedir.

Albayrak'a göre, Pir Sultan Abdal'ın 1560'lı yıllarda idam edilmiş olabileceği yönünde yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Ancak mezarının yeri kesin olarak bilinmemektedir. Sivas'ta idam edildiği kabul edilen yer halk arasında "Darağacı" olarak anılmakta; bunun dışında Anadolu'nun farklı bölgelerinde de ona atfedilen mezar yerleri bulunmaktadır. Bu durum, Pir Sultan Abdal'ın tarihsel kişiliğinin zamanla efsanevi bir nitelik kazandığını göstermektedir (2007: 277-278).

Sonuç olarak Pir Sultan Abdal'ın hayatı, tarihi belgelerden çok sözlü kültürün sunduğu anlatılar ve kendi şiirleri aracılığıyla şekillenmiştir. Bu belirsizlik, onun biyografisini kesin çizgilerle ortaya koymayı zorlaştırmakla birlikte, Pir Sultan Abdal'ı Anadolu Aleviliğinin hafızasında güçlü ve simgesel bir şahsiyet hâline getirmiştir. İnançlarından ödün vermeyen tavrı, siyasal otorite karşısındaki duruşu ve halk belleğinde kazandığı kutsallık, onun yalnızca bir halk şairi değil, aynı zamanda bir direniş ve kimlik figürü olarak algılanmasına yol açmıştır (URL-2; Özdemir, 2008: 31-32; Albayrak, 2007: 277-278). Bu yönleriyle Pir Sultan Abdal, bireysel yaşamının ötesine geçerek toplumsal hafızada süreklilik kazanan bir anlam dünyası oluşturmuş; şiirleri de bu anlamın taşıyıcısı olarak direniş düşüncesini kuşaktan kuşağa aktaran temel unsurlardan biri hâline gelmiştir.

2. Pir Sultan Abdal'ın Sanat Anlayışı

Pir Sultan Abdal'ın günümüze ulaşan, müstakil ve tek bir yazılı eseri bulunmamaktadır. Şiirleri büyük ölçüde sözlü kültür ortamında yaşamış; cönkler, mecmualar ve halk belleği aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Pir Sultan Abdal mahlasını taşıyan şiirlerin yer aldığı en eski yazılı kaynaklar XVII. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Şiirleri ilk kez Sadettin Nüzhet Ergun tarafından derlenmiş, daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalarla şiir sayısı artmıştır. Ancak bu artışın temel nedeni, aynı mahlası kullanan farklı şairlerin şiirlerinin Pir Sultan Abdal'a mal edilmesidir. Bu durum, Pir Sultan Abdal'a ait şiirlerin sayısı konusunda araştırmacılar arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (URL-2). Bu belirsizlik, Pir Sultan Abdal'ın şiirlerini değerlendirirken

kesinlikten ziyade, geleneksel kabul ve ortak hafıza üzerinden hareket edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Pir Sultan Abdal, Alevi-Bektaşî edebiyatının en güçlü temsilcilerinden biri olarak kabul edilir ve Alevi-Kızılbaşlar tarafından yedi büyük ozan arasında sayılır (Gölpınarlı ve Boratav, 2010: 9). Şiirleri teknik bakımdan incelendiğinde, hecenin sekiz ve on birli kalıplarını kullandığı; halk şiiri geleneğinin temel nazım biçimi olan koşmaya ağırlık verdiği görülür. Bunun yanında semai türünde de başarılı örnekler ortaya koymuştur. Şiirlerinde genellikle yarım kafiye tercih eden şair, rediflerle bu yapıyı destekleyerek güçlü bir ahenk ve ses düzeni oluşturmuştur. Dili sade, akıcı ve halkın günlük konuşma Türkçesine yakındır (Albayrak, 2007: 277-278).

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde ölüm, aşk, dostluk, ayrılık ve özlem gibi bireysel temalar yer almakla birlikte, bu konuları işlediği şiirler edebi bakımdan her zaman aynı güçte değildir. Onun sanatını asıl belirgin kılan unsur, inanç merkezli şiirleridir. Zulme karşı duruş, adalet arayışı, Osmanlı-Safevi çatışması, Hz. Ali ve On İki İmam sevgisi, şiirlerinin temel muhtevasını oluşturur. İnançlarını ödün vermeden savunması, halkın sorunlarına doğrudan temas etmesi ve şiirlerinde konu bütünlüğünü koruması, Pir Sultan Abdal'ın sanatının en dikkat çekici özellikleri arasında yer alır (URL-2; Albayrak, 2007: 277-278). Bu yönüyle onun şiiri, yalnızca estetik bir üretim değil, aynı zamanda inanç ve düşünce temelli bir ifade alanı olarak öne çıkmaktadır.

Şiirlerinde coşkulu ve zaman zaman sert bir söyleyiş kullanan Pir Sultan Abdal, bu yönüyle sadece bir halk şairi değil, aynı zamanda dönemin siyasi ve toplumsal koşullarına karşı söz söyleyen bir figürdür. Bu özellikleri sayesinde Alevi topluluklar içinde büyük bir saygınlık kazanmış; Hataî ve Kul Himmet'le birlikte geleneğin en güçlü üç şairinden biri olarak değerlendirilmiştir. Aynı mahlası taşıyan başka şairlerin varlığı da "Pir Sultan" adının bu çevrelerde bir gelenek hâline geldiğini göstermektedir (Albayrak, 2007: 277-278). Bu söyleyiş biçimi, Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde görülen direnişin yalnızca içerikle sınırlı kalmadığını, dil ve üslup düzeyinde de belirginleştiğini ortaya koyar. Sert ve doğrudan ifade tarzı, onun toplumsal eleştirisini daha görünür kılarak şiirlerini bir karşı çıkış alanına dönüştürmektedir.

Pir Sultan Abdal'ın sanatında en belirgin etki Hataî'ye aittir. Bunun yanı sıra Kaygusuz Abdal etkisinden de söz edilebilir. Bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülen Dede Korkut ve Yunus Emre etkileri ise sınırlı kabul edilmektedir. Özellikle Yunus Emre'de görülen sade ve rahat söyleyişin, Pir Sultan Abdal'da yalnızca birkaç şiirde hissedildiği belirtilmektedir (Albayrak, 2007: 277-278).

Şiirlerinde tasavvufî aşk, doğa ve günlük yaşam unsurlarının yanı sıra Alevi-Bektaşî düşüncesini de işlemiştir. Aynı zamanda saza olan bağlılığı ve besteci kimliğiyle de öne çıkan şair, tekkelerde en çok okunan ozanlardan biri olmuştur. Onun şiirlerinde hak, adalet ve insan sevgisi iç içe geçmiş; bu değerler, inanç temelli bir başkaldırı anlayışıyla birleşmiştir. Pir Sultan Abdal'ın direnişi, yalnızca siyasal bir karşı çıkış değil, aynı zamanda inançtan beslenen bir duruş olarak şiirlerinde açıkça görülmektedir (Şahin, 1994: 31-34).

Pir Sultan Abdal'ın nefesleri, yüzyıllar boyunca Alevi-Kızılbaş ve Bektaşî cemlerinde okunmuş; bazı eserleri Sünnî tekkelerinde de benimsenerek yaygınlık kazanmıştır. Bestelenmiş nefeslerinin farklı makamlarda icra edilmesi, onun şiirlerinin yalnızca edebî değil, aynı zamanda musiki geleneği içinde de önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet döneminde ise Pir Sultan Abdal, bazı ideolojik yaklaşımlarla “kavgacı” ya da “devrimci” bir kimlikle yorumlanmış; buna rağmen şiirleri geniş halk kesimleri tarafından sevilerek dinlenmeye devam etmiştir (URL-2).

3. Direniş ve İsyan Teması

Âşıkların işledikleri temaların en başında düzene yönelik eleştiriler yer alır. Şairler, diledikleri gibi bir hayatı yaşamadıkları için, çevrelerini, içerisinde bulundukları/yaşadıkları dönemi eleştirmişlerdir. Bu şiirlerde dünya hayatının gidişatının bozulduğundan, insanların kötüleştiklerinden dem vurularak rüşvet, zulüm, israf, ahlâkî bozukluklar gibi olumsuzluklar eleştirilir (Arı, 2015: 264). Halk şiiri geleneğinde direniş ve isyan teması, bireysel bir başkaldırıdan çok, halkın maruz kaldığı siyasal, sosyal ve inanç temelli baskılara karşı geliştirilen kolektif bir tavır olarak ortaya çıkar. Bu durum özellikle XVI. yüzyılda Anadolu'da yaşayan Alevi toplulukların şiirlerinde belirginleşmiştir. Cahit Öztelli, Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı dönemi anlatırken Osmanlı yönetiminin Alevî-Kızılbaş toplulukları üzerindeki baskısının arttığını ve bu baskının şiirde açık bir muhalefet dili doğurduğunu belirtir (1989: 11-15). Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş, çoğu zaman açık ve tavizsiz bir söylemle kurulmuştur. Şair, yalnızca soyut bir zulüm kavramına değil; kadı, paşa ve özellikle Hızır Paşa gibi somut iktidar figürlerine yönelir. Öztelli, Pir Sultan'ın bu yönünü “Alevi topluluklarının öç ve adalet duygularını yansıtan güçlü bir propaganda dili” olarak tanımlar (1989: 14-15).

3.1. Direnişin Söylemsel Yapısı

Şiirlerde direniş yalnızca içerik düzeyinde değil, aynı zamanda söylem aracılığıyla da kurulmaktadır. Söylemsel yapı, şairin kullandığı dil, tekrarlar, hitap biçimleri ve karşıtlıklar üzerinden şekillenir. Pir Sultan Abdal'ın deyişlerinde bu yapı, çoğunlukla yalın ve doğrudan bir dil, otoriteye açık hitaplar ve tekrar edilen dizeler aracılığıyla ortaya konur. Bu yönüyle direniş, yalnızca dile getirilen bir düşünce değil, şiirin diline yerleşmiş bir anlatım biçimi olarak karşımıza çıkar.

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş, örtük bir eleştiri biçiminde değil, doğrudan meydan okuma şeklinde karşımıza çıkar. Özellikle Hızır Paşa ile ilişkili anlatılarda şair, siyasal otorite karşısında geri adım atmayan bir tavır sergiler. Öztelli'nin aktardığı menkıbelerde, Pir Sultan'ın Hızır Paşa'ya karşı sözünü sakınmaması ve bu yüzden idama götürülmesi, şiirle eylem arasındaki bağın ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir (1989: 16-20). Bu yönüyle Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş, yalnızca düşünsel bir karşı çıkış olarak kalmaz; yaşamla bütünleşen bir duruş hâline gelir. Söyledikleri ile yaşadıkları arasındaki bu paralellik, onun şiirini sıradan bir ifade biçiminin ötesine taşıyarak etkisini güçlendirmektedir. Bu bağlamda şiir, yalnızca estetik bir ürün değil; sözle gerçekleştirilen bir direniş biçimi haline gelir. Pir Sultan'ın “Şah'a gidelim” redifli şiirleri, dönemin siyasal

düzenine karşı açık bir muhalefet niteliği taşır ve şiirdeki isyanın doğrudan hedefini ortaya koyar (Öztelli, 1989: 17-19).

Pir Sultan Abdal'ın deyişlerinde halkın yaşadığı sıkıntıları ve beklentileri dile getirmesi, şiirlerinin ideolojik bir içerik taşımasını kaçınılmaz kılmaktadır. Özellikle yöneticilerin halka uyguladığı baskı ve bunun yol açtığı adaletsizlikler, onun şiirlerinde önemli bir yer tutar. Pir Sultan, deyişlerinde mevcut düzeni eleştirirken aynı zamanda daha adil bir dünya düzenine duyduğu özlemi de dile getirir. Bu doğrultuda, dönemin bozulmuş siyasal ve toplumsal yapısına karşı çıkarak Hızır Paşa, kadı, müftü ve padişah gibi otorite figürlerini doğrudan hedef alan bir söylem geliştirmektedir (Özdemir Korkmaz, 2007: 229-230).

3.2. İnanç Temelli İsyan

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş ve isyan, yalnızca siyasal bir karşı çıkış olarak değil, aynı zamanda inanç temelli bir duruş olarak da şekillenir. Şair, zulme karşı tavrını “Hak” ve “Şah” kavramları etrafında temellendirir. Öztelli, bu durumu Anadolu Alevilerinin Osmanlı yönetimine karşı duyduğu tepkilerin şiir yoluyla dile getirilmesi olarak değerlendirir (1989: 13-14). Bu anlayışta isyan, meşruiyetini dünyevi iktidardan değil, ilahi adaletten alır. Pir Sultan'ın şiirlerinde sıkça görülen “Hak'tan yana olma” vurgusu, şairin kendisini mazlumun yanında, zalimin karşısında konumlandığını göstermektedir. Bu durum, şiire güçlü bir ahlaki üstünlük kazandırır.

Pir Sultan Abdal'ın inanç temelli isyan anlayışında asıl belirleyici unsur adalet duygusudur. Şairin şiirlerinde karşı çıkılan şey yalnızca bir yönetici ya da belirli bir siyasi güç değildir; zulüm, haksızlık, baskı ve inanç özgürlüğünün engellenmesidir. Bu nedenle Pir Sultan'ın isyanı, kişisel bir öfkenin sonucu olarak değil, inandığı değerleri savunma sorumluluğu olarak ortaya çıkar. Onun şiirlerinde “Hak” kavramı yalnızca Tanrı'yı değil, aynı zamanda doğruluğu, adaleti ve hakikati temsil eder. Bu bakımdan şairin zulme karşı çıkışı dini ve ahlaki bir görev niteliği taşır.

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerindeki isyan pasif bir yakınma değil, bilinçli bir duruş olarak karşımıza çıkar. Şair, zulme boyun eğmeyi inançsal bir zayıflık olarak görürken hakikatin yanında durmayı erdemli bir davranış olarak değerlendirir. Pir Sultan'ın şiirlerinde direnmek, Hakk'a bağlı kalmanın doğal bir sonucudur. Bu nedenle onun isyanı, dünyevî iktidara başkaldırıdan öte ilahi adalet düşüncesine dayanan ahlaki bir karşı koyuş biçimidir.

3.3. Direnişin Simgesi Olarak Pir Sultan Abdal

Direniş ve isyan temasını halk şiirinde en açık ve sert biçimde işleyen ozanların başında Pir Sultan Abdal gelir. Öztelli, Pir Sultan'ın idam edilmesini yalnızca bireysel bir suçlamaya değil, onun yürüttüğü düşünsel ve sözlü muhalefete bağlar (1989: 15-16). Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş, bireysel bir öfkenin ötesinde, Alevi topluluğunun tarihsel hafızasını temsil eden kolektif bir bilinç olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle Pir Sultan, halk şiirinde direniş ve isyanın simgesel bir figürü hâline gelmiştir.

Pir Sultan Abdal'ın simgesel bir direniş figürü haline gelmesinde hem yaşadığı dönem hem de şiirlerinin taşıdığı güçlü muhalif söylem etkili olmuştur. Onun şiirlerinde iktidar

sahiplerine, kadınlara, paşalara ve zalim yöneticilere yöneltilen eleştiriler oldukça açıktır. Bu eleştiriler, halk şiirinde çoğu zaman dolaylı biçimde ifade edilirken Pir Sultan'da daha doğrudan ve sert bir söyleme dönüşür. Şairin bu tavrı, onu yalnızca bir halk ozanı olmaktan çıkararak haksızlığa karşı sözünü esirgemeyen bir direniş sembolü haline getirir. Pir Sultan Abdal'ın halk belleğinde güçlü bir yer edinmesinin bir diğer nedeni, yaşamı ile şiirleri arasında kurulan bütünlüktür. Geleneksel anlatılarda onun Hızır Paşa tarafından idam ettirilmesi, şairin şiirlerinde dile getirdiği direniş anlayışıyla birlikte değerlendirilir. Bu nedenle Pir Sultan'ın ölümü, yalnızca bir ozanın hayatının sona ermesi olarak görülmez, aynı zamanda zulme karşı susmayan bir sesin bedel ödemesi biçiminde yorumlanır. Halkın belleğinde Pir Sultan; söylediği sözün arkasında duran, inancı ve düşüncesi uğruna geri adım atmayan bir kişilik olarak yaşatılmıştır.

3.4. Direniş Temasının İşlevi

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş ve isyan teması, yaşanan zulmü kayıt altına alarak toplumsal hafızayı canlı tutma işlevi görür. Öztelli'ye göre bu şiirler, yalnızca bireysel bir sanat faaliyeti değil; Alevi topluluklarının tarihsel mücadelesinin sözlü belgeleri niteliğindedir (1989: 14).

Direniş temasının en önemli işlevlerinden biri, baskı ve zulüm karşısında toplumsal bilinci diri tutmasıdır. Pir Sultan Abdal, şiirlerinde yalnızca kendi yaşadığı sıkıntıları dile getirmez, aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun yaşadığı acıları, dışlanmışlıkları ve adalet arayışını da ifade eder. Bu bakımdan onun şiirleri, bireysel bir şikâyetten çok kolektif bir hafızanın yansımasıdır.

Direniş temasının bir başka işlevi de zalim karşısında sözün gücünü ortaya koymasıdır. Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde kılıç ya da silahlı mücadeleden çok, sözlü bir karşı koyuş öne çıkar. Şair, şiir aracılığıyla haksızlığı görünür kılar, zalimi teşhir eder ve mazlumin yanında yer alır. Bu yönüyle şiir, yalnızca estetik bir anlatım aracı değil aynı zamanda bir mücadele biçimi haline gelir. Pir Sultan'ın sözleri, halkın belleğinde yaşadıkça onun direnişi de yaşamaya devam eder.

Sonuç olarak Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş ve isyan teması, bireysel bir başkaldırı değil inanç, adalet ve toplumsal bilinç ekseninde şekillenen güçlü bir karşı duruş olarak değerlendirilmelidir. Bu tema hem yaşanan zulmün unutulmamasını sağlar hem de mazlum toplulukların kendilerini ifade edebilecekleri güçlü bir söz alanı oluşturur. Pir Sultan'ın şiirleri bu yönüyle yalnızca geçmişin acılarını dile getiren metinler değil aynı zamanda adalet arayışını bugüne taşıyan canlı bir hafıza alanıdır.

3.5. Şiirlerinde Direniş ve İsyan

Anadolu'nun yüzyıllar boyunca süregelen inanç, düşünce ve adalet mücadelesinde simge isimlerinden biri olan Pir Sultan Abdal, Pertev Naili Boratav'a göre: "*Osmanlı hükümetine ve bu hükümetin tenkil ve tazyik siyasetlerine karşı ayaklanma hareketlerinin mümessili olarak karşımıza çıkıyor. O kendini büsbütün bu ideale vermiş, en sonunda başını da bu uğurda feda etmekten çekinmemiş bir kişiliktir.*" (1943'ten akt. Özdemir, 2008: 109). Bu yönüyle Pir Sultan, halk edebiyatı geleneği içinde yalnızca bir ozan değil, aynı zamanda bir direnişin, bir isyanın ve hakikatin sesi olarak ön plana çıkmaktadır. Onun nefesleri,

dönemin toplumsal ve siyasal baskılarına karşı halkın vicdanında yankı bulan birer isyan çağrısı niteliğindedir. Pir Sultan'ın şiirlerinde dile gelen “direniş” duygusu, bireysel bir öfkenin değil, adaletsizliğe ve zulme karşı hak arayışının ifadesidir.

“Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan” (Öztelli, 1989: 70) şiirinde sürekli tekrar eden bu ifade, hak arayışında kararlılığının güçlenmiş bir biçimidir. Pir Sultan yolundan dönmeyeceğini yineleyerek direnişini süreklileştirmiştir.

“İşte hançer, işte kellem, keserse

Dönen dönsün, ben dönmezem yolumdan”

şeklindeki Pir Sultan'ın ölüm tehdidi karşısında bile sarsılmaz bir direniş ve sürekli tekrar eden dizesiyle inandığı yoldan dönmediğini, inandığı doğrudan sapmadığını göstermektedir.

Rivayete göre, Pir Sultan Abdal ile Hızır Paşa arasında başlangıçta bir mürşit-mürit bağı vardır. Ancak zamanla Hızır Paşa, devletin otoritesiyle bütünleşerek eski şeyhine sırtını çevirir. Pir Sultan'ın adalet ve hakikat çağrıları, Hızır Paşa için bir tehdit olarak algılanır. Böylece iki eski dost, hakikat ile iktidarın karşıt kutuplarında buluşur. Hızır Paşa Pir Sultan'ı huzuruna çağırır ve inancından dönmesini ister. Hatta kendisinden içinde “Şah” kelimesinin geçmediği bir şiir ister ve Pir Sultan bunun üzerine “Şah’a Gidelim” (Özdemir, 2008: 247-248) redifli şiirini söyler: “Hızır Paşa bizi berdar etmeden” şeklindeki dizesiyle de kendisini idama götürecektir olan Hızır Paşa'yı açıkça anmaktadır. Bu bir korku ifadesi değil aksine “ben yolumdan dönmem” anlamında bir meydan okuma ve direniştir.

“Zincir boynum sıktı hayli zamandır” şeklindeki dize hem fiziksel hem de manevi baskıyı anlatmaktadır. “Zincir” hem gerçek anlamda prangayı hem de ruhsal bir baskıyı simgeler. Şair, uzun zamandır Hızır Paşa tarafından susturulmak istendiğini, baskı altında olduğunu ama hâlâ boyun eğmediğini, direndiğini gösterir ve buna karşılık olarak Hızır Paşa tarafından idama mahkûm edilir. Bu süreç, halk belleğinde yalnızca bir ölüm değil, zulme karşı ebedi bir direnişin sembolü olarak yer eder (Köse, 2000: 301-318). Başka bir şiirinde söylediği şu dizelerle;

“Yürü bre Hızır Paşa

Senin de çarkın kırılır

Güvendiğin padişahın

O da bir gün devrilir” (Özdemir, 2008: 158)

diye seslenerek zulmün sembolü olan Hızır Paşa'ya korkusuzca seslenmektedir ve bu otoriteye karşı yüzleşme cesaretini göstermektedir. Pir Sultan, “Senin de çarkın kırılır” diyerek zalim sisteme seslenir ve hiçbir zulmün sonsuza kadar sürmeyeceğini, ilahi adalet çarkının bir gün mutlaka zalimi cezalandıracağına dair inancını gösterir. “Padişahın bir gün devrilir” sözüyle herkesin korktuğu güce karşı açık açık konuşur ve bu da onun sözlü direnişinin en belirgin örneğidir. Aynı şiirin bir başka dizesinde söylediği “Can için yalvarmam sana” dizesiyle, ölüm tehdidi altındayken bile canı için yalvarmayı reddetme kararlılığında bulunarak pazarlıksız bir direniş göstermiştir.

Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı dönemde yönetimin aksayan yönlerinden biri de kadıların adaletsiz tutumlarıdır. Pir Sultan Abdal, şiirlerinde kadılara karşı keskin söylemlerde bulunarak onların emirlerini tanımayan bir dille şiirler söylemiştir (Kaval ve Tosun, 2023: 60). Onun kadılara yönelik eleştirisinin sadece şiirlerinde kalmadığını gösteren, onun ahlâkî direnişini ve hukukî otoriteye yönelik isyanını somutlaştıran çarpıcı bir efsanevi bir anlatı mevcuttur. Bu anlatı, Pir Sultan Abdal'ın ahlâkî üstünlüğünü ve kadıların yozlaşmışlığını ispatlar. Pir Sultan, Sivas'taki iki kadının adını (Kara Kadı ve Sarı Kadı) kendi köpeklerine verir. Kadılar bunu duyup Pir Sultan'ı mahkemeye çağırdığında, ozan köpeklerinin “haram yemez” olduğunu iddia ederek kendini savunur. Hocalar ve hacılar huzurunda yapılan denemede, kadılar kendilerine sunulan haram yemeği yerken, köpekler aynı yemeği reddedip sadece helâl olanı yerler. Bu tecrübeyle kadıların rüşvet ve yolsuzluk yaptığı ortaya çıkar. Hikâye, “İyi köpek kötü kadıdan efaldır” hükmüyle sonlanarak, devletin dini-hukuki otoritesinin (kadıların) ahlaki olarak çürümüş olduğunu ve halkın gözünde itibarını yitirdiğini çarpıcı bir şekilde özetler (URL-1). Pir Sultan Abdal'ın, kapısındaki köpeklerle kadıların adını vermesi ve bu köpeklerin dahi kadıların aksine haram yemediğinin ispatlanması gibi olayları içeren menkıbelerden yola çıkarak, ozanın “Koca Başlı Koca Kadı” (Özdemir, 2008: 119) şiirinde kadı figürüne karşı sergilediği ahlâkî direniş ve hukukî isyanın derinlikli bir incelemesini yapmak mümkündür. Bu şiir, Pir Sultan'ın doğrudan Osmanlı hukuk sisteminin temsilcisi olan kadıları hedef alarak onların yozlaşmış ahlâkını ve adaletsizliğini ifşa etme üzerine kurulu bir toplumsal isyan şiiridir.

“Koca başlı koca kadı/Sende hiç din iman var mı” ifadesiyle halkın kaderini elinde tutan ama bir yandan da adaletten uzaklaşmış olan bir kadıya seslenir. “Din iman var mı” sorusu ise sadece bir dini eleştiri değil; adalet, vicdan ve iman kavramlarının tamamen kaybolduğuna dair bir sorgulamada bulunmadır. Bu dizayla adaletle karşı yapılan isyanı açıkça görebiliriz:

“Fetva verir yalan yulan
Domuz gibi dağı dolan
Sırtına vururum palan
Senin gibi hayvan var mı”

dizelerinde isyanın dili keskinleşmektedir. Devletin dinî-hukukî fetvalarının adalet temelli değil, çıkara dayalı olduğunu ifşa eder.

“Sırtına vururum palan/Senin gibi hayvan var mı” dizeleri, kadıyı bir hayvana benzeterek onu insani ve dini hiyerarşinin en altına iter; bu, otoriteyi aşağılama ve etkisizleştirme yoluyla yapılan sözlü bir isyandır. Şiirin son dördüğünde bulunan “Haram yemez itlerimiz” dizesi, Sivas'taki Kara Kadı ve Sarı Kadı ile Pir Sultan'ın aynı isimdeki köpekleri arasındaki “haram-helal” deneyi menkıbesine doğrudan bir göndermedir.

“Pir Sultan'ım zatlarımız/Gerçektir şöhretleriniz” dizeleriyle ironik bir meydan okumada bulunur; kadıların makamlarından değil, halk arasında dolaşan yolsuzluk ve haram yeme menkıbeleriyle (köpeklerin haram yeme deneyi) ün saldığını ima ederek kadıların hukuki otoritesini gayrimeşru ilan eder. Bu isyan, “Haram yemez itlerimiz” dizesinde zirveye ulaşır. Bu ifade, sadece bir eleştiri değil, kadıların ahlaki düşüşünü

kanıtlayan kültürel anlatıya (menkıbe) yapılan doğrudan bir atıftır. Pir Sultan, kendi köpeklerinin dahi dürüstlük ve helal-haram ayırımına riayet ederek kadılardan ahlaken üstün olduğunu gösterir ve bu karşılaştırmayla inançsal direnişini güçlendirir. Dörtlük, “Bu sözümde yalan var mı” gibi ikna edici sorusuyla sona erer. Ozan, söylediği her şeyin doğru olduğu konusunda ısrar ederek zulme karşı gerçeği söyleme direnişini son ana kadar sürdüreceğini beyan eder ve bu dizesiyle isyan söyleminin doğruluğuna okuyucuyu da tanık kılar.

Ülkü yoluna başını koyan her şef gibi Pir Sultan da zaman zaman bunalımlara düşer. Yine de o, elinde ülkü meşalesi, gönlünde sönmeyen ateş her kahra katlanır. Büyük ülkücü yolundan dönmez... Dönmez amma, sonunda kelleyi bu yolda verir... Ondan bize bir efsane kalır. Asıl büyük ölmezliğe kavuşur... Yüzyıllarca âşıkların sazında onun destanı dile gelir ... (Öztelli, 1989: 199). Böylesi bir ülkü anlayışı “Kalsın Benim Davam Divana Kalsın” şiirinde en olgun halini bulur. Şair, zalime, zulme karşı başkaldırı yapmak yerine, adaletin er ya da geç tecelli edeceğine inanarak davasını ilahi güce teslim eder. “Yorulan yorulsun ben yorulmazam” dizesiyle Pir Sultan vermiş olduğu inanç mücadelesinde zulme, baskıya, yalnızlığa karşı meydan okur ve direnişini gösterir. “Derviş makamından ben ayrılmazam” dizesiyle, ne olursa olsun inanç makamından ayrılmayacağını ifade ederek burada da manevi bir direniş göstermiştir. “Dünya kadısından ben sorulmazam” dizesiyle aslında dünyevi yöneticileri reddederek, dünya düzeninin hükmünü reddederek güvensizlik duyduğu adalete karşı isyanını dile getirmektedir. Pir Sultan bu şiirinde genel olarak dünyevi otoriteye karşı bir isyanda bulunur ve yorgunluğa, adaletsizliğe karşı geri bir adım atmamaya direniş göstermektedir.

Öztelli, Pir Sultan Abdal’ın yalnızca bireysel bir figür olmadığını, aynı zamanda dönemin siyasal ve toplumsal baskılarının içinde şekillenen kolektif bir direnişin temsilcisi olduğunu vurgular. Nitekim Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki mücadelelerin ardından Sivas ve çevresinde Alevi topluluklara yönelik baskıların arttığı, bu süreçte pek çok kişinin cezalandırıldığı ve idam edildiği bilinmektedir. Öztelli’ye göre Pir Sultan’ın şiirleri, bu tarihsel gerçekliğin bir yansımasıdır ve onun yaşadığı dönemdeki zulmü açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda şair, yalnızca kendi kaderini değil, kendisinden önce idam edilenlerin acılarını da dile getirerek kolektif bir hafızayı aktarmaktadır (1989: 54). Bu tarihsel ve toplumsal arka plan, Pir Sultan Abdal’ın “Kurtulamadık Yezitler zulmünden” şiirinde daha somut bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. “Kurtulamadık Yezitler zulmünden” şiirinde Pir Sultan Abdal, zulmü tarihsel ve inançsal bir bağlam içinde ele alarak direnişi kolektif bir boyuta taşımaktadır. Şiirde yer alan “Yezit” imgesi, yalnızca tarihsel bir figürü değil, aynı zamanda her dönemde varlığını sürdüren zalim yönetim anlayışını temsil etmektedir. “Dağlar da ağlaşır”, “sular da ağlaşır” gibi dizelerde doğa unsurlarının da yas sürecine dahil edilmesi, yaşanan zulmün yalnızca bireysel değil, evrensel bir acı olarak algılandığını göstermektedir. Bu yönüyle şiir, bireysel bir isyanın ötesine geçerek toplumsal bir hafızayı ve ortak bir direniş bilincini yansıtır. Şiirin son bölümünde geçen “Üstümüze biçildi şehit donu” ifadesi, direnişin kutsallaştırıldığını ve bu mücadelenin inanç temelinde anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Böylece Pir Sultan, zulme karşı direnişi yalnızca bir tepki olarak değil, aynı zamanda inançsal bir görev olarak sunmaktadır.

SONUÇ

Bu makalede Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde yer alan direniş ve isyan teması, tarihsel, inançsal ve söylemsel boyutlarıyla ele alınmıştır. Yapılan inceleme, Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde dile getirdiği muhalefetin bireysel bir öfke ya da geçici bir başkaldırıdan ibaret olmadığını; XVI. yüzyıl Anadolu'sunda Alevi toplulukların maruz kaldığı siyasal, sosyal ve inanç temelli baskıların şiir aracılığıyla kolektif bir bilince dönüştüğünü ortaya koymuştur. Şairin özellikle Hızır Paşa, kadılar ve padişah gibi somut iktidar figürlerini hedef alan söylemi, onun şiirlerini yalnızca estetik ürünler olmaktan çıkararak tarihsel bir tanıklık niteliği kazandırmıştır.

Pir Sultan Abdal'ın direniş anlayışı, makalede gösterildiği üzere, yalnızca siyasal bir karşı çıkışla sınırlı değildir. Şair, zulme karşı duruşunu hak, adalet ve inanç kavramları etrafında temellendirerek isyanını ahlaki ve meşru bir zemine oturtmuştur. Bu yönüyle Pir Sultan'ın şiirlerinde isyan, dünyevî iktidara karşı bir reddiye olmanın ötesinde, ilahi adalete duyulan sarsılmaz inancın ifadesi olarak şekillenmiştir. Ölüm tehdidi karşısında dahi inancından ve sözünden vazgeçmeyen tavrı, şiir ile eylem arasındaki sınırları ortadan kaldırmış; onu halk belleğinde direnişin simgesel bir figürü hâline getirmiştir.

Sonuç olarak Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde direniş ve isyan, halk şiiri geleneği içinde yalnızca bir tema değil, aynı zamanda tarihsel hafızayı canlı tutan bir işlev üstlenmiştir. Bu şiirler, Alevi toplulukların yaşadığı zulmü kayda geçirirken, adalet ve hakikat arayışını kuşaktan kuşağa aktaran sözlü belgeler niteliği taşımaktadır. Pir Sultan Abdal, bu yönüyle yalnızca bir halk şairi değil; inancı, sözü ve duruşuyla Anadolu halk kültüründe direniş ve kimlik bilincinin güçlü bir temsilcisi olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Nurettin (2007). "Pîr Sultan Abdal", *DİA*, 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 277-278.
- ARI, Bülent (2015). "Âşık Şiirinde Toplumsal Eleştiri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (32), ss. 262-284.
- ASSMANN, Jan (2022). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- DEMİRKAYA, Barış (2022). "Âşık Şiirinde Kuş Motifleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, ss. 888-898.
- EROL ÇALIŞKAN, Şerife Seher (2019). "Örneklerle Özbek Halk Şiirinde Türler", *Toroslardan Tanrı Dağlarına Türk Halk Biliminin Ulu Çınarı Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Armağanı*, ed. Esmâ Şimşek, Hatice İçel, Selçuk Peker ve Atiye Nazlı, Konya: Kömen Yayınları, ss. 393-404.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki ve Pertev Naili BORATAV (2010). *Pir Sultan Abdal*, İstanbul: Derin Yayınları.

- KAVAL, Yılmaz ve İbrahim TOSUN (2023). "Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu ve Şahturna Örneğinde Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Protest Söylemler", *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), ss. 55-70.
- KOÇAK, Aynur ve Fatma Zehra UĞURCAN (2023). "Absürt'e Başkaldıran Bir Sanatçı Olarak Pir Sultan", *Millî Folklor*, 18 (138), ss. 85-96.
- KOÇAK, Aynur ve Fatma Zehra UĞURCAN (2023). "Pir Sultan'ın Şiirlerinde Kültürel Belleğin İzleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yaz-Haziran, 106, ss. 27-41.
- KÖSE, Nerin (2000). "Pir Sultan ve Hızır Paşa Hikâyesi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 4 (2), ss. 301-318.
- ÖZDEMİR, Ahmet (2008). *Pir Sultan Abdal*, İstanbul: Sivas Platformu Yayınları.
- ÖZDEMİR KORKMAZ, Gülseren (2007). "İki Devlet Karşısında Pir Sultan Abdal", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri 21-25 Mayıs 2007*, Cilt 2, ed. Şeref Boyraz, Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, ss. 227-240.
- ÖZTELLİ, Cahit (1989). *Pir Sultan Abdal: Bütün Şiirleri*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- ŞAHİN, Filiz (1994). "Pir Sultan Abdal", *Diyanet İlmi Dergisi*, 30 (3), ss. 31-34.
- URL-1:
https://dogankaya.com/fotograf/pir_sultan_ve_conklerdeki_siirleri.pdf (10.02.2026)
- URL-2:
<http://ww16.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4943&sub1=20260216-2128-03f5-9fea-ed25ac7df93a> (10.02.2026)

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Bu yazı bir yazar tarafından hazırlanmıştır. Author Contributions Statement: <i>This manuscript was prepared by a single author.</i>
Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kişiden destek alınmamıştır. Funding and Acknowledgements: <i>No financial or institutional support was received from any organization or individual for this study.</i>
Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. Conflict of Interest Statement: <i>The author declares that there is no potential conflict of interest regarding this study.</i>
Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için Etik Kurul Belgesi gerekmemektedir. Ethics Committee Approval: <i>Ethics Committee approval was not required for this study.</i>
Hakem Değerlendirmesi: İki dış hakem/Çift taraflı kör hakem. Peer Review: <i>Two external reviewers/Double-blind peer review.</i>
İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. Plagiarism Statement: <i>This article has been screened using plagiarism detection software.</i>